

תוכן עניינים

2.....	מבוא
4.....	פרק 1. הריסת בתי מחבלים
4.....	הריסת בתים – חקיקה
6.....	מטרות ההריסה
8.....	אופן ביצוע ההריסה
9.....	נתונים אודות ההריסה
11.....	פרק 2. הדילמות וההיבטים המוסריים של הריסת בתי מחבלים
11.....	תועלתנות
15.....	חובות (דאונטולוגיה)
18.....	זכויות אדם
21.....	עקרונות מוסר יהודיים
24.....	פרק 3. המאבק והכרעתו - דיון וסיכום
24.....	חשיבות המוסר מול הנחיצות המבצעית
28.....	חלופות/כללים להריסת בתים
32.....	ביבליוגרפיה

מבוא

רקע מקדים: במסגרת המאבק של ישראל בטרור, זאת מקיימת פרקטיקות מגוונות במטרה להילחם בטרור ולהגן על אזרחיה. פרקטיקות אלו כוללות לעיתים סיכולים נגד מחבלים, הקפאת נכסים של ארגוני טרור ותומכיהם, מעצרים ממושכים של חשודים בטרור, חקירות וכן גם הריסת בתים של מחבלים (כהן, והרפז, 2018, ע' 1037; כהן, ומימרן, 2015, ע' 21). פרקטיקת הריסת בתי המחבלים נועדה לשיטתה של ישראל למנוע התקפות טרור עתידיות, בכך שהמדינה מענישה את סביבתו הקרובה של המפגע, ובכך יוצרת אצל המפגע העתידי הפוטנציאלי דילמות האם לבצע פעילות טרור במחיר של פגיעה בסובבים אותו (כהן, והרפז, 2018, ע' 982). תפיסה זו של ישראל לפיה הריסת בית המחבלים תרתיע את הטרור, מעולם לא הוכחה באופן חד-משמעי, ולכן ישנן עמדות הגורסות כי הריסת בתי המחבלים איננה מועילה, ואילו אחרים סבורים כי לא ניתן לשלול את טענת היעילות משום שלא תמיד ניתן לזהות מחבלים שביקשו לבצע פעולת טרור אך נסוגו מכוונתם לאחר שנחשפו להרס והנזק של משפחות מפגעים אחרות (בג"ץ 9353/08, ע' 8).

בין אם הריסת בתי המחבלים מרתיעה או לא, הרי שהריסת הבתים יוצרת בעיות מוסריות ברורות. הריסת הבתים תמיד מופנית כלפי משפחתו של המפגע, והיא נחשבת כסוג של עונש נוסף למפגע שכבר מצוי במאסר. הפגיעה בבני משפחתו של המפגע נועדה להרתיע את המחבלים, אך היא למעשה פוגעת באנשים שמעולם לא היו מעורבים בטרור, לא היו מודעים לכוונותיו של המפגע ולא סייעו לו (בג"ץ 9353/08, פסקה ה'; Samuel, 2014, p. 14). האופן שבו ישראל מקיימת את הרס הבית איננו שוויוני והוא תמיד מופנה רק כלפי מחבלים פלסטינים לרבות תושבי מזרח ירושלים שנחשבים לאזרחים ישראלים, אך לא כנגד מחבלים יהודים (מימרן, 2016, ע' 15). המדינה איננה רואה במשפחה הפלסטינית כיצורים אנושיים אוטונומיים שמנותקים מהחלטות המחבל, אלא היא רואה בהם ככלי לצורך הענשת המחבל ולהשגת הרתעה נגד מחבלים אחרים (כהן, והרפז, 2018, ע' 1024). כמו כן הריסת בתי המחבלים פוגעת בזכויות אדם מוסריות של הפלסטינים לרבות זכויות אדם של תושבים ישראלים במזרח ירושלים. הריסת בתי המחבלים פוגעת בזכות לקניין, רכוש, שוויון, ואפילו מסכנת את חייהם ובריאותם של בני המשפחה שבתם נהרס (ליבמן, 2019, ע' 954). המוסר היהודי אפילו מצוין כי רק אדם שביצע את הפשע, הוא האדם היחיד שישא בעונש על כך ולא אחרים בלתי מעורבים (בג"ץ 9353/08, סעיף ד; בג"ץ 8150/15, ע' 11; בג"ץ 4853/20, סעיף 2 השופט קרא; בג"ץ 480/21, ע' 15).

המדינה אומנם טוענת כי הריסת בתי המחבלים נועדה להרתיע בפני הטרור ובכך להציל חיים. ערך הצלת החיים נחשב לערך עליון הן בעקרונות המוסר האוניברסאלי והן בעקרונות המוסר היהודי (בג"ץ 5376/16, פסקה כט'). אך נידמה כי בבואה של מדינת ישראל לנסות ולהילחם בטרור, היא עושה זאת באופן שמעורר דילמות מוסריות מורכבות במיוחד שלעיתים איננו מציל חיי אדם אלא דווקא עשוי לפגוע בהם. מתוך דילמה זו מתפתחת שאלה: **כיצד בא לידי ביטוי הקונפליקט בין התפיסות המוסריות לבין החיוניות המבצעית בהריסת בתי מחבלים?**

הטענה המרכזית שלי במחקר: הריסת בתי מחבלים הינה חיונית בתפיסת המאבק בטרור בישראל, אך היא איננה נחשבת למוסרית. בטענה זו ארצה להדגיש כי הריסת בתי מחבלים עשויה להיות חיונית מבחינה מבצעית ולהרתיע מפני ביצוע התקפות טרור עתידיות ולכן אין בהכרח צורך לבטל את השימוש בפרקטיקה זו. עם זאת, פרקטיקה זו של הרס בתי חבלים איננה עומדת בעקרונות מוסריים אוניברסאליים והן יהודיים. הריסת בתי מחבלים איננה בהכרח תורמת לטובת הכלל, איננה שוויונית, היא פוגעת בבלתי מעורבים, היא מבוססת על משוא פנים, שחיקה בערכו של האדם כיצור אנושי טובני, והיא פוגעת בזכויות אדם יסודיות כמו הזכות לחיים, ביטחון, קניין ושוויון. לפיכך בעבודה זו אתאר את הרעיון כי יתכן ואפשר להמשיך בטכניקת הריסת בתי מחבלים לצורך הרתעה, אך תהליך זה חייב להתעצב באופן מוסרי יותר.

בחירת הנושא: בחרתי לעסוק בבחינת המוסריות של הריסת בתי מחבלים בעיקר מתוך הרצון שלי להבין לעומק את מורכבות הבעיה. לתפיסתי, חלקים שונים בחברה הישראלית מצפים כמעט באופן אוטומטי שעל כל פיגוע שמבוצע על-ידי מחבלים פלסטינים, תבוא לאחר מכן תגובה ישראלית חזקה הכוללת הריסת בית המחבל. אולם, לעניות דעתי, אינני סבורה כי ישנה הבנה מעמיקה בחברה הישראלית לגבי המשמעות הרחבה של הרסת בית מחבל. אני בהחלט סבורה כי הריסת בתים עשויה להיות כלי נוסף בארגז הכלים

פרק 1. הריסת בתי מחבלים

בפרק זה ארצה להציג את סוגיית הריסת בתי המחבלים. תפיסתי היא כי בכדי לתאר את הדילמות המוסריות בהריסת הבתים ראשית יש לתאר מהי בכלל הריסת בתי מחבלים ואילו יעדים ומטרות פרקטיקה זו נועדה להשיג. בפרק זה ארצה לטעון כי הריסת הבתים הינה הכרחית מבחינת המאבק בטרור הפלסטיני נגד ישראל, ואציג כיצד ומדוע ישראל מבצעת את הריסת הבתים. לצורך כך אתאר בפרק הנוכחי את החקיקה הישראלית שמעידה כי מדובר בפרקטיקה רשמית וותיקה בישראל, אציג הסברים עבור מטרת ההריסה כדוגמת הרתעה; אתאר את אופן ביצוע ההריסה – הריסה מלאה או חלקית, אטימה מלאה או חלקית; ואציג נתונים אמפיריים אודות היקף ההריסה. באמצעות הפרק יהיה ניתן לגבש הבנה ראשונית כלפי נושא מיקוד המחקר, להבין את חיוניות הריסת הבתים ומתוך כך גם מאוחר יותר את הדילמות המוסריות.

הריסת בתים – חקיקה

ישראל מבצעת הריסת בתי מחבלים פלסטינים במסגרת פעילות צבאית על בסיס שני מניעים. המניע הראשון הינו מניע מבצעי המתרחש בזמן מבצע צבאי או מלחמה. במצב זה הריסת בתים הופכת להכרח צבאי משום שהבית משמש כמטרה צבאית – כמו מקום אחסון אמצעי לחימה או מפקדה, או שהבית מפריע להתקדמות צבאית והשגת יעדי המבצע. המניע השני – שיהווה את ליבו של המחקר הנוכחי, הינו מניע בתגובה לאירוע ביטחוני שהתרחש, כמו למשל פיגוע, שבו לאחר מכן ישראל מבקשת להרוס את ביתו של המפגע בכדי ליצור הרתעה עתידית (על כך יורחב רבות בתת הפרק הבא "מטרות ההריסה"). פרקטיקת הריסת הבתים על בסיס תגובה לפיגוע, שמבוצעת על יד ישראל, מתקיימת משנת 1967 לאחר כיבוש השטחים המוחזקים שישראל כבשה במהלך מלחמת ששת הימים. עם זאת פרקטיקה זו איננה חדשה בישראל, והיא למעשה ירושה שנויה במחלוקת שישראל החליטה לאמץ עוד מימי המנדט הבריטי (כהן, והרפז, 2018, ע' 978).

בשלהי תקופת המנדט הבריטי בארץ ישראל התגבשה מערכת תקנות הצבאיות וביטחוניות הקרויה "תקנות ההגנה (שעת-חירום), 1945" שנועדה לאפשר לבריטים להתמודד עם איומי המחתרות העבריות בארץ ישראל שפעלו נגד הבריטים והערבים. תקנות אלו נחשבו אז וגם היום כתקנות דרקוניות שמאפשרות להקנות למפקדים ואנשי ביטחון בעלי סמכות, כוח רב עוצמה במטרה לשמור על הסדר והביטחון הציבורי. תקנות אלו מאפשרות בין היתר לבצע מעצרים, לקיים צנזורה, לבצע חיפושים, להחרים רכוש ואף להטיל עונש מוות. בסיום המנדט הבריטי והקמתה של מדינת ישראל, ממשלת ישראל אימצה את התקנות הללו כחלק ממערכת החוקים הרשמית בישראל, ותקנות אלו ממשיכות להתקיים ברובן גם בזמן העכשווי. במסגרת מערכת תקנות אלו, התגבש סעיף 119 – החרמה והריסה של רכוש. סעיף זה מאפשר למפקד מוסמך להרוס ולהחרים כל רכוש שלגביו התגבש החשד לפיו הנכס שימש לטובת ביצוע פשע ביטחוני (הרפז, וכהן, 2018, ע' 48). להלן סעיף 119(1) המלא לתקנות ההגנה (שעת-חירום), 1945:

"מפקד צבאי רשאי להורות בצו שיוחרמו לזכות ממשלת ישראל (במקור ממשלת פלשתינה) כל בית, מבנה או קרקע, שיש לו טעם לחשוד בהם שמהם נורה כל כלי יריה שלא כחוק, או שמהם מזרקו, פוצצו, התפוצצו או נורו באופן אחר פצצה, רימון-יד או כל חפץ נפיץ או מבעיר שלא כחוק, או כל בית, מבנה או קרקע השכונים בכל שטח, עיר, כפר, שכונה או רחוב, שבהם נוכח לדעת כי תושביהם, או מקצת מתושביהם, עברו, או ניסו לעבור, או חיזקו את ידי העוברים, או היו שותפים שלאחר מעשה לעוברים עבירה על התקנות האלה, עבירה שבה כרוכות אלימות או הטלת אימה או עבירה שעליה נדונים בבית-משפט צבאי; ומשהוחרמו כל בית או מבנה או קרקע כנ"ל, רשאי המפקד הצבאי להחריב את הבית או את המבנה או כל דבר הנמצא בבית,